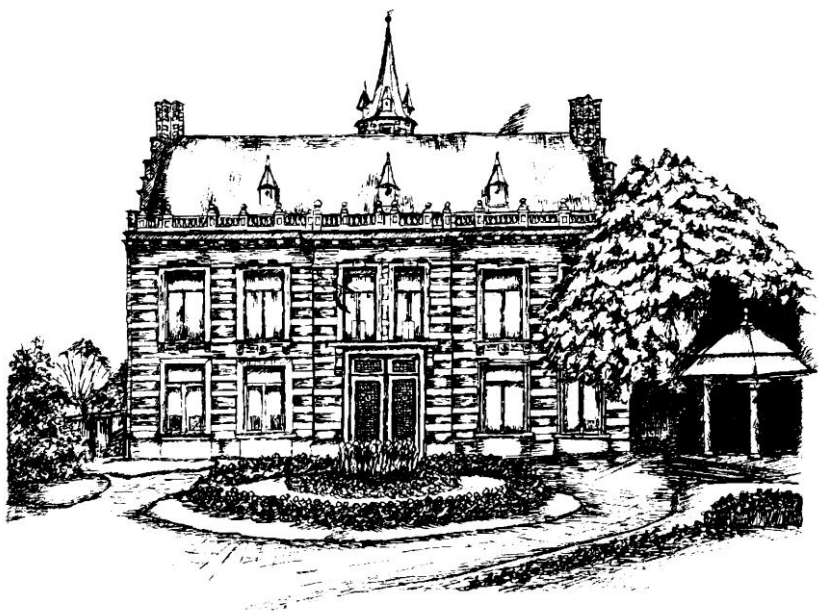

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXXII nr. 4 – 2014
Afgiftekantoor Turnhout 1
Erkeningsnr. P708501
www.taxandriavzw.be

Taxandria Nieuws

*Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.*

Inhoud

Woord vooraf	1
Uitnodiging stadswandeling	2
Uitnodiging lezing Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog	4
Met de teletijdmachine: Turnhout 60 jaar terug	5
Verslag lezing over Franz Andelhof	6
Verslag feestelijke herdenking 225 jaar Slag van Turnhout	12
Orangisme in Turnhout	15
Dagboekfragment over de Eerste Wereldoorlog in Turnhout	18
Toespraak door burgemeester Eric Vos: honderd jaar vlucht- oord Uden	21
Sint-Michiël op het Taxandriamuseum	25
Een merkwaardige gevelbekroning	26
Transcriptie oorkonde: Hertog Philips	28
Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden	32
375 jaar Broederschap O.L.V. van de H. Rozenkrans	36
300 jaar Lokerenkapel	39
Overlijdens	44
On(t)roerend erfgoednieuws	45
Gietijzeren kruis bijgeplaatst	46
Opnieuw archief geïnventariseerd	47
Erfgoed in de media en op het internet	49
Kerstavond op het begijnhof	50
Van Turnhout naar Brussel	51
Wapenstilstandsherdenking op 11 november	52
Reacties van leden	54
Foto (voorlopig?) onbekend nummer 19	56

Woord vooraf

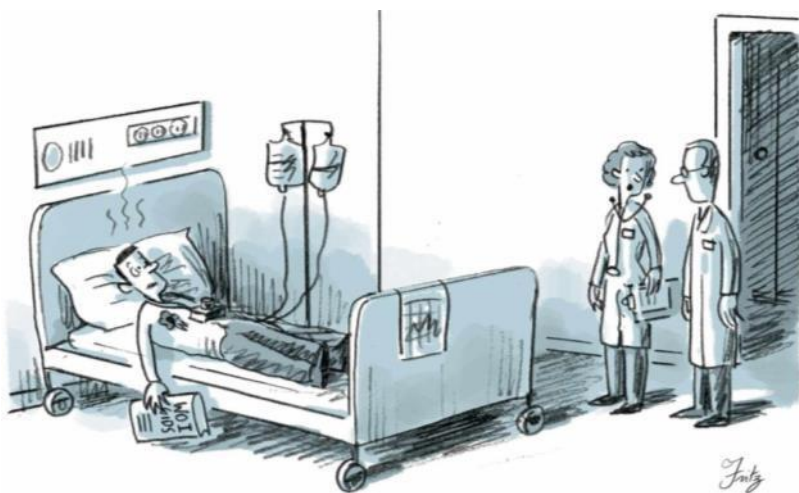
Beste Taxandrialid,

De herdenkingen rond de Eerste Wereldoorlog zijn dit najaar op kruissnelheid gekomen. Zo is het niet eenvoudig om door de bomen het bos te zien. Ook Taxandria levert een bijdrage door een stadswandeling en een lezing aan te bieden. Eigen bestuursleden hebben immers voldoende expertise om u onder te dompelen in enkele duistere momenten van 100 jaar geleden. U bent van harte welkom.

Intussen heeft u het Jaarboek 2013 ontvangen. Hopelijk bevatte dit exemplaar voor u voldoende interessante artikels. Mocht u een wetenschappelijk artikel over de Antwerpse Kempen hebben geschreven, weet dan dat we dit graag willen publiceren. Een deadline hebben we niet. Er verschijnt immers elk jaar een nieuw nummer...

De meerderheid van onze leden heeft het lidgeld (zie overschrijvingsformulier in het Jaarboek) intussen betaald. Mocht u dit nog over het hoofd gezien hebben, gelieve de betaling de komende weken in orde te brengen. Onze nieuwe verantwoordelijke voor de administratie, mevr. Lut Dubois dank u bij voorbaat.

Bert Hendrickx
Voorzitter

- Chronisch eersterwereldoorlogherdenkingsvermoeidheidssyndroom.

Uitnodiging stadswandeling op zondag 7 december om 14 uur: Den Grooten Oorlog in Turnhout

We worden overspoeld met documentatie over de Eerste Wereldoorlog. De meeste informatie die we te zien krijgen, gaat over het IJzerfront. Ook Turnhout kreeg de Duitse pletwals over zich heen. Hoe keken de Turnhoutenaars naar de internationale spanningen in de jaren die aan deze oorlog voorafgingen? Wat gebeurde er hier in die eerste maanden na de mobilisatie op 31 juli 1914? Weet u wat de burgerwacht deed? Hoe en waar verliep de inname van Turnhout? Wie waren de eerste gesneuvelden? Leden de mensen hier honger? Hoe evolueerde de bezetting hier? Welke Turnhoutenaren speelden een bijzondere rol in de oorlog? Wie waren zij? Wat deden zij en waarom deden zij dit? We wandelen langs de plaatsen waar zij woonden of van waaruit zij werkten en vertellen ondertussen heel wat spannende verhalen.

Bovendien bezoeken we plaatsen die anders niet toegankelijk zijn en ook die plaatsen waar de Duitse bezetter diverse voorzieningen oprichtte. Nooit eerder getoonde foto's geven een beeld van onze stad, zowel tijdens de oorlog als bij de bevrijding. Dat deze wandeling een boeiende ervaring zal worden staat nu al vast!

Turnhoutse Stadsgidsen, waaronder ons bestuurslid Gib Van der Celen, leiden ons vakkundig en goed voorbereid rond.

Concreet:

Afspraak op zondag 7 december om 14.00 uur aan het Steentje (Toerisme & Uit, Grote Markt 44).

De rondleiding is volledig gratis.

We vragen wel vooraf (vóór 2 december) in te schrijven via taxandriavzw@gmail.com of via Taxandria, p/a Hertestraat 18, 2300 Turnhout. Zo kunnen we voldoende gidsen voorzien.

Deze stadswandeling vormt de perfecte voorbereiding voor de ongetwijfeld boeiende lezing door Sam van Clemen over Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Foto's van het Stadsarchief Turnhout en van de Turnhoutse Stadsgidsen. Tekst o.a. op basis van <http://www.turnhoutsestadsgidsen.be/>

Uitnodiging lezing door Sam Van Clemen op donderdag 11 december: Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog

Op donderdag 11 december om 20.00 uur zal dhr. Sam Van Clemen een lezing houden op de zolder van het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28.

Hoewel ver van het IJzerfront gelegen, was de Eerste Wereldoorlog ook voor Turnhout een erg bewogen periode. De ligging nabij de grens met Nederland zorgde ervoor dat de stad voortdurend Duitse troepen te logeren kreeg. Bovendien was Turnhout een centrum voor de grenspassering en namen veel stadsgenoten dienst in het Belgische leger. Kwesties als de voedselbevoorrading, het activisme, de verplichte tewerkstelling en de omgang met de bezetter waren ook in onze stad heikele thema's. De wapenstilstand in november 1918 werd dan ook uitgebreid gevierd. Dit alles komt aan bod in deze lezing, die plaatsvindt in het kader van de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog.

Sam Van Clemen (°1970) werd in 1994 aan de KU Leuven licentiaat in de Geschiedenis met een licentieverhandeling over Turnhout tijdens het eerste jaar van de Eerste Wereldoorlog. Deze verscheen in 2004 uitgebreid en volledig herwerkt bij uitgeverij Brepols met als titel 'Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog'. Eind november verschijnt van zijn hand bij dezelfde uitgeverij 'De Tweede Wereldoorlog in Turnhout. Het fotoalbum van Kolonel Newton'.

Met de teletijdmachine: Turnhout 60 jaar terug

Dhr. Rob Cornelissen nodigt de Taxandrialeden uit om een unieke arbeiderswoning van ongeveer honderd jaar oud in de Grimstedestraat te bezoeken.

De rijwoning staat er nog intact zoals zijn grootouders over 60 jaar leefden. Zijn grootvader Peer Paeshuys was fabrieksarbeider bij Brepols als likker. Zijn grootmoeder was huismoeder en kantwerkster. In de woning zijn nog alle oorspronkelijke meubels van die tijd aanwezig: bijvoorbeeld een Leuvense stoof, een beddenkoets, een elektriciteitskas van de jaren 1940, *ne zorg*, een kantkussen....

Zaterdag 29 november nodigt dhr. Cornelissen u uit om een allerlaatste bezoek te brengen aan deze authentieke werkmanswoning in de Grimstedestraat 26 te Turnhout. Het huis staat immers sinds begin november te koop.

Praktisch: zaterdag 29 november voorzien we een gegidst bezoek per ca 15 leden om 10, 11 en 12 uur. Gelieve vooraf inschrijven via taxandriavzw@gmail.com of per post naar Taxandria p/a Hertenstraat 18, 2300 Turnhout. Geef ook a.u.b. het juiste uur aan. De toegang is gratis.

Verslag lezing door Cor Vanistendael: Franz Andelhof, een Turnhoutse componist, een componist in Turnhout

In het kader van de herdenking van de Slag van Turnhout organiseerde de kring op 16 oktober een lezing over Franz Andelhof. Deze Turnhoutse componist overleed iets meer dan honderd jaar geleden. Vandaag is Andelhof zo goed als vergeten. Zelfs het monument dat ooit voor hem werd opgetrokken in de rozentuin van het stadspark, werd in de jaren tachtig afgebroken. Nochtans was Andelhof een componist met heel wat uitstraling en verdiensten. Tijdens de herfstlezing van de kring werd een en ander uitgeklaard. Op basis van uitgebreid bronnenonderzoek schetste Cor

Vanistendael, erfgoedcoördinator voor de Erfgoedcel Noorderkempen, een genuanceerd beeld van Andelhof. Zijn verhaal werd opgeluisterd met een schat aan beeldmateriaal en enkele gepaste luisterfragmenten. Het werd bijzonder gesmaakt door het talrijk opgekomen publiek.

De lezing was opgebouwd vanuit het spanningsveld tussen de Turnhoutse toondichter en de (muzikale) buitenwereld. Vandaar de dubbele titel Franz Andelhof: Een Turnhouts componist / Een componist in Turnhout. Turnhout was immers geen eiland. Zo beïnvloedde de grotere wereld de Turnhoutse situatie en evolueerde de muzikale smaak als gevolg van historische elementen, sociale contacten en allerlei netwerken, zowel intern Turnhoutse als met de buitenwereld. Hoe oefende dit alles een invloed uit op het werk en de activiteiten van Franz Andelhof? Andelhof was een veelschrijver. Er zijn van hem heel veel partituren bewaard. Zowel gedrukt als in handschrift. Hij componeerde liederen, fanfaremuziek, opera's en zelfs carnavalmuziek. Jammer genoeg zijn er van hem nauwelijks egodocumenten bewaard. We moeten het stellen

zonder biografie. Slechts enkele artikels, meestal zonder bronvermelding, zijn over hem verschenen. Toch lukte het de spreker de toehoorders onder te dompelen in de boeiende wereld van Franz Andelhof en zijn tijd. Als een begeesterd dirigent...

1853 -1873 : de beginjaren

Franz Andelhof werd in 1853 in Turnhout geboren. Zijn vader was ijzerhandelaar. De jonge Andelhof had echter duidelijk andere interesses. Al vroeg koos hij voor een carrière in de wereld van de muziek. Zijn eerste muzieklessen volgde hij bij Joseph Robson. In 1865 of '67 vertrok hij naar Antwerpen. Daar ging hij in de leer bij Peter Benoit, een autoriteit. De reden van zijn keuze is moeilijk te achterhalen. Waren zijn ouders lid van een muziekvereniging? Of was de invloed van Robson bepalend? We kunnen enkel gissen.

In zijn beginjaren zat de internationale muziekcontext in een echte stroomversnelling. In de grote steden werden enorme concertgebouwen opgetrokken. Het was de tijd van de grote bals met de dames in crinolines en de heren keurig in rokkostuum.

Nieuwe instrumenten werden uitgevonden zoals de saxofoon en de tuba. Berlioz, Strauss jr. en Liszt maakten furore. Internationale virtuozen zoals De Bériot en La Malibran doorkruisten Europa. In Frankrijk en Duitsland kende men de opkomst van de koorbeweging (Singvereine, Société d'Orphée). Er kwam een einde aan de gesegregeerde burgerlijke muziekcultuur. Muziek was niet langer voor de elite alleen. Het was het begin van de muzikale massacultuur. De schaalvergroting was ingezet.

Op politiek vlak beleefde de wereld een woelige periode met de Amerikaanse burgeroorlog, de Mexicaanse oorlog en de eenmaking van Italië. Frankrijk beleefde de periode van het tweede keizerrijk onder Napoleon III. De Oostenrijk-Pruisische (1866) en de Frans-Pruisische Oorlog (1870-1871) schrikten de wereld op.

Deze dramatische tijd beïnvloedde de jonge Andelhof. Zijn eerste compositie kreeg als titel : *Hommage à Maximilien, Empereur du Mexique*. Het werk was opgedragen aan Maximiliaan, sinds 1863 keizer van Mexico en echtgenoot van Charlotte van België, de zus van Leopold II. In 1867 werd hij geëxecuteerd door de kogels van een vuurpeloton. Hij stond bekend als vrijmetselaar, liberaal en vrijdenker, net als de jonge Andelhof. Dat hij in Turnhout juist dit werk ten gehore bracht voor de katholieke kring Amicitia typeert hem als mens. Deze milde provocatie was een duidelijke manier om zich te profileren. Jammer genoeg zijn er weinig andere gedateerde composities uit zijn vroegste periode bewaard.

Ook Turnhout ging op muzikaal gebied mee met de tijd. In 1868 werd de stedelijke muziekacademie opgericht. Het muziekonderricht werd toegankelijker. De Harmonie van Turnhout en Sint-Cecilia smolten samen tot de Société Lyrique. De koorvereniging Société Orphée [Orpheus] zag het levenslicht. De eerste fabrieksfanfares en –koren zagen

het daglicht. In 1862 richtten de arbeiders van de firma Brepols – Dierckx de fanfare Kunst & Vlijt op. Een belangrijke bijdrage tot de emancipatie van de gewone man. De massamuziekcultuur was volop aan de gang, ook in Turnhout. Het provinciestadje was perfect ingebed in de nieuwe internationale tendensen. Andelhof speelde hier handig op in. Gaandeweg richtte hij zich op een nieuw publiek. Hij diversifieerde zijn aanbod en trachtte ook buiten Turnhout te scoren.

1874 – 1883 : stijgende sociale status

Stap na stap klom Andelhof op de maatschappelijke ladder. Zijn sociale status groeide zienderogen. In 1874 werd hij stadsbeiaardier. Al werd hij twee jaar later door het stadsbestuur van deze functie ontheven. Waarschijnlijk na het spelen van een politiek getint lied vanop de toren van de Sint-Pieterskerk. Op zakelijk vlak profileerde hij zich in de muziekbranche. Met het nodige lef stortte hij zich in de bedrijfswereld en richtte in 1878 een eigen muziekinstrumentenfabriek op. Drie jaar later huwde hij met Maria-Antonia Poupaert, een vrouw uit zijn milieu. Voor zijn composities legde hij de nodige contacten met uitgevers buiten Turnhout, tot in het buitenland. Andelhof componeerde een overvloed aan kleinere werken. Eerst in het Frans (uitgegeven in Parijs), later in het Nederlands (uitgegeven in Amsterdam). Muziek voor de massa : harmonies, fanfares en koren, die door de Xaverianenrevolutie een enorme opmars kende.

1884 – 1913 : de klim naar de top

In deze periode nam het prestige van Andelhof hand over hand toe. Hij promoveerde tot onofficiële stadscomponist, werd vereerd met het dirigentschap van verschillende muziekverenigingen en begon een carrière als bestuurder en muziekdocent in zijn eigen Turnhoutse muziekacademie. Zijn composities waren gericht op het grote publiek. De massa was zijn doelpubliek.

Met zijn grote Vlaamse liederenproductie zorgde hij voor de promotie van het Nederlandstalige lied. Tevens richtte hij zijn eigen drukkerij en uitgeverij op. Deze evolutie situeerde zich binnen de Belgische muzikale context van toen : de opkomst van de massaliedbeleving tegen de achtergrond van de opkomende verzuiling. Volksemancipatie door middel van de muziek.

PHONOLA

Merkwaardig toestel dat aan elkeen toelaat
piano te spelen met schakeeringen en gevoel.

De Phonola heeft 72 toetsen

Het is het goedkoopste en volmaaktste toestel

NIEUWE en OCCASIE-PIANOS

Verkoop - Verwisseling - Verhuring - Stemming
Herstellingen

EUG. LEMOINE

Mechelsche Steenweg 169, Antwerpen

Internationaal deed de elektrische verlichting haar intrede in de theaters en concertzalen. De mechanische muziek ontwikkelde zich verder. De grammofoon, radio en pianola verschenen. De cinema en variété bloeiden. De moderniteit brak door. Hoe speelde Andelhof hierop in? Hij koos positie. In de lijn van Peter Benoit opteerde hij voor de Vlaamse muziek. Maar ook niet al te scherp. Hij bleef ook Franstalig werk maken. Andelhof schreef populaire deuntjes. Dat was zijn markt. Volksmuziek als emancipatorisch middel. Met "Het lied van den smid" scoorde hij zowaar een "hit". Daarnaast bouwde hij zijn bedrijfsactiviteiten stelselmatig uit om zoveel mogelijk publiek te blijven bespelen. Via correspondentie, deelname aan toernooien (in binnen- en buitenland), het zoeken van protectie (onder andere van de latere koning Albert I) en het soms, zelfs ongevraagd, opdragen van zijn werk aan bekende personen plaatste hij zichzelf voortdurend in de kijker. Andelhof overleed in 1913, op het toppunt van zijn roem, nauwelijks zestig jaar oud.

Hendrik Dirx

HET LIED VAN DEN SMID

Gedicht van Frans LIEKENS. Muziek van Franz ANDELHOF

Vlug en flink mf

ZANG.

Een smid-je in zijn smis-se, Die zong den hee-len dag; Zijn
 Een meis-ken op haar ka-mer, Die had dat lied ge- hoord; Haar
 "Och smid-je van hier o- ver, Leer mij dat schoo-ne lied," Lief
 Het meis-ken werd zijn vrouwtje, En hij haar "bes- te man," En

Diocesane Vereniging voor den Volkszang in Limburg.

Langzamer Sneller Lang

stemme klonkzoo helder, Bij ie-dren hamer-slag. Hij zongzoo blij Van tok-ke, tok-ke, tok, Hij
 hart-je ging aan't ja-gen Bij smidjes aar-dig woord. Het gingzoo snel Van tok-ke, tok-ke, tok, Het
 meis-je, k'zal'tu leeren Als gij mij geer-ne ziet. Komzing met mij Van tok-ke, tok-ke, tok, Kom
 klei-ne kleu-ters kwamen, Die zongen me-de dan. Ze zong-en blij Van tok-ke, tok-ke, tok, Ze

zamer Sneller p

zongzoo vrij Van kloppe, kloppe, klop. Het klonkzoo lustig dan, Het liedje van den zwarten man.
 gingzoo fel Van kloppe, klop, klop. Het sloegzoo teeder dan, Bij't liedje van den zwarten man.
 zing met mij Van kloppe, kloppe, klop. Wij zin-gen samen dan, Het liedje van den zwarten man.
 zong-en vrij Van kloppe, kloppe, klop. Het klonkzoo lustig dan, Het liedje van den zwarten man.

Eigendom Muziekdrukkerij Jan Bouchertij, Antwerpen.

Verslag feestelijke herdenking 225 jaar Slag van Turnhout

Op zaterdag 18 oktober vond in de Turnhoutse binnenstad een uitgebreide *herdenking 225 jaar Slag van Turnhout* plaats met tal van activiteiten. Bovendien werden de Turnhoutse componisten Sebastiaan Robson en Franz Andelhof herdacht. Een beiaardconcert, doedelzakspelers, animatie, optredens, een gevecht tussen de Patriotten en de Oostenrijkers en een voordracht brachten de vele geïnteresseerden terug in de tijd. Vooral het officiële gedeelte in de Sint-Pieterskerk met een kwaliteitsvolle uitvoering van “Dies Irae” van Robson en een voortreffelijke lezing door Francis Stijnen maakten bij de aanwezigen een grote indruk. Welgemeende felicitaties aan de vzw Herdenking Slag van Turnhout en in het bijzonder aan Chris Van Wijnsberghe.

Op de zolder van het Taxandriamuseum vond tegelijkertijd een kleine expo n.a.v. de herdenking 225 jaar Slag van Turnhout, 200 jaar Robson en 100 jaar Andelhof plaats. Met dank aan Bart Sas voor de teksten en Karlien De Voecht voor de samenstelling.

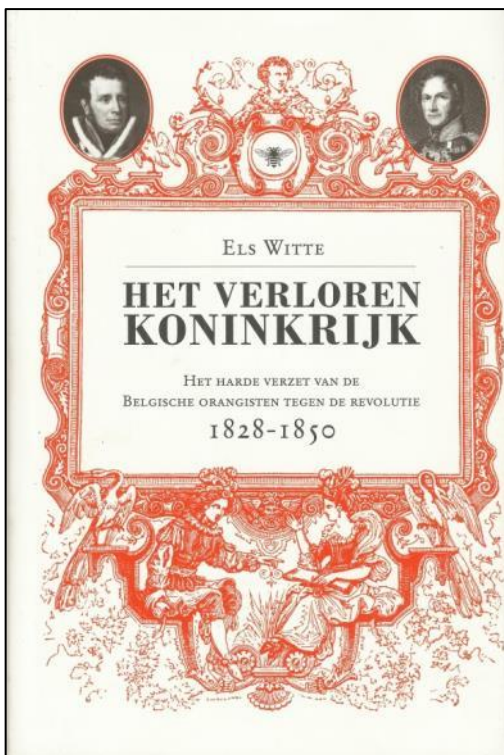
De historische duiding door Francis Stijnen, “Verlicht denken tegenover ingewortelde traditie.” kan u integraal nalezen op:
<http://slagvanturnhout.be/historische-duiding-door-francis-stijnen.html>

Recent publiceerde prof. Dr. Em. Els Witte onder de titel *Het Verloren koninkrijk* een vernieuwende studie over het 'harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1828-1850'. Dit boekwerk is van belang voor de Turnhoutse geschiedschrijving, want ook in onze stad waren er aanhangers van het Nederlandse koningshuis. Turnhout heeft trouwens als vanouds banden hiermee: sinds 1648 was de heerlijkheid Turnhout een erfelijk leen van de Oranjes. Tot op vandaag is de Nederlandse koning Heer van Turnhout.

In 1830 toonde de Turnhoutse bevolking (met op kop Pieter De Nef) zich echter aanhanger van de Belgische Omwenteling. Maar een belangrijk deel

van de gemeenteraad hield zich afzijdig. Burgemeester Dierckx¹ bleef trouw aan het Hollandse regime, net als andere invloedrijke functionarissen. Het waren dus orangisten. Economische motieven speelden daarbij een belangrijke rol: voor de Turnhoutse industrie was het Noorden een belangrijk exportgebied. Zo ging 7/8 van de productie van Brepols naar Holland. Na 1830 ging deze afzetmarkt grotendeels verloren.² We geven een overzicht van wat over Turnhout te lezen staat in het nieuwe boek van prof. Witte.

De auteur begint met vast te stellen dat de Belgische tegenbeweging 'hoofdzakelijk maar niet uitsluitend uit een elite' bestond (p. 11). Daarom analyseert ze in het eerste hoofdstuk die 'zuidelijke elite aan de voor-

¹ J.F.T. Dierckx was burgemeester van Turnhout sinds 1824.

² E. Van Autenboer. *De Turnhoutse speelkaarten vanaf 1826*. Brussel, 1976, p. 54. *Nieuwsbrief Taxandria* 4, 2014

avond van de revolutie van 1830'. Door de aanwezigheid ten noorden van de stad van het militair exercitieterrein Ravelskamp waren leden van het koningshuis geregeld aanwezig in Turnhout. 'Prins Frederik³ smeedt ook langs andere kanalen banden met de zuidelijke elite. Zo brengt zijn militaire leiderschap hem frequent naar het zuiden en verblijft veel in Turnhout, waar het hoofdkwartier van de troepen is gevestigd. Met de plaatselijke elite worden daar contacten gelegd.' (p. 46) Over de benoemingen van burgemeesters luidt het: 'In de grote steden treffen we haast uitsluitend figuren aan voor wie de verkleefdheid met het regime primeert (...) (o.a.) de burgemeester van Turnhout.' (p. 56)

In het boek zijn een aantal korte en eerder vage passages gewijd aan de periode van de revolutie. 'In een tweede categorie steden en gemeenten worden er helemaal geen plannen gesmeed om bij de revolutie aan te sluiten. (...) In Turnhout verzet heel de raad zich. De burgemeester wil nog liever zijn bloed geven dan illegale daden te stellen, luidt het.' (p. 131) De aanhangers van Oranje kregen het toen fel te verduren. 'Van einde augustus tot midden november 1830 wordt de elite doelwit en slachtoffer van een echte revolutie. Hun huizen en fabrieken worden geplunderd en met de grond gelijk gemaakt, hun leven is in gevaar, ze worden weggejaagd en afgezet, vervangen als bestuurselite, in de magistratuur, in de gemeenteraad en in het parlement.' (p. 112) 'In (o.a.) Turnhout worden al de woningen geplunderd en verbrand, niet zelden met inbegrip van de registers.' (p. 125) 'Meestal is het Voorlopig Bewind vooraf op de hoogte gesteld door de plaatselijke revolutionairen die hun tijd gekomen achten of door lieden die op persoonlijke wraak zinnen.' (p. 128) Turnhout wordt hier genoemd als voorbeeld.

Op 4 oktober 1830 werd de Belgische onafhankelijkheid uitgeroepen.⁴ De volgende dag stelde het Voorlopig Bewind een verslag op over de toestand in onze stad. Hierin werd de Turnhoutse burgemeester bestempeld als: 'quelqu'un qui verserait plutôt son sang que de souffrir que le moindre acte illégal se commettrait.'⁵ In Turnhout verliep de strijd

³ Willem Frederik Karel, prins der Nederlanden, prins van Oranje-Nassau (1797-1881) was de tweede zoon van koning Willem I.

⁴ Over Turnhout tijdens de Belgische revolutie van 1830-1831: H. De Kok, 'Scheiden doet strijden. De Belgische Opstand en de Tiendaagse Veldtocht in Turnhout en Tilburg'. In: *Geworteld in Taxandria*, Tilburg/Turnhout, 1992, p. 66-101.

⁵ Algemeen Rijksarchief, Gouvernement Provisoire de la Belgique, nr. 33, 'Rapport sur la situation de la de ville de Turnhout', 5 oktober 1830. Geciteerd in: E. Witte, *Politieke Nieuwsbrief Taxandria 4*, 2014

tussen de Belgisch gezinden en de orangisten in het voordeel van de eersten: de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen van 19 november 1830 waren een duidelijke nederlaag voor het orangistische kamp. Oud-burgemeester Dierckx haalde wel nog 42 stemmen, maar dit was veel te weinig om te beletten dat Antwerpenaar J. Van Lieshout werd uitgeroepen tot de nieuwe burgemeester. Slechts drie leden van de oude raad waren herkozen. Onder hen was J.J. Dierckx, de schoonzoon van Brepols. Om economische redenen zou hij zich tegen de scheiding blijven verzetten. De nieuwe gekozenen waren stuk voor stuk overtuigende patriotten. Zij verwierven dus de controle over het gemeentelijke bestuursapparaat, dat een uitgesproken katholieke signatuur kreeg.⁶ De auteur nuanceert deze nochtans duidelijke uitslag. 'In de helft van de steden is de meerderheid van de stemmen naar de revolutionairen gegaan. In (o.a.) Turnhout moet ze echter een niet onbelangrijke orangistische oppositie naast zich dulden.' (p. 149)

Gevolg van de machtswissel was een ware regen van ontslagen van Oranjegezinde functionarissen en de benoeming van Belgisch gezinde vervangers in hun plaats. 'De overgrote meerderheid van de procureurs ondergaan hetzelfde lot, (o.a.) in het tribunaal van Turnhout. (p. 136) 'De lijst van ontzette controleurs en ontvangers is uiteraard lang. Enkele voorbeelden uit steden: (o.a.) Turnhout.' (p. 137) 'Tot slot is er de groep van magistraten en ambtenaren die ontslag indienen. (...) Ze blijven de koning trouw. (...) Het is ook de mening van (...) twee rechters uit Turnhout.' (p. 139) Er waren naast gemeenteraadsverkiezingen ook verkiezingen voor het Nationaal Congres. 'Maar de verkozenen nemen lang niet allemaal hun mandaat op. Het regent weigeringen: (o.a.) Mermans uit Turnhout.' (p. 151)

Het nieuwe gemeentebestuur bleek overigens verknochter aan het huis van Oranje dan vele kiezers in 1830 zullen gedacht hebben. Tijdens de Tiendaagse Veldtocht van augustus 1831 was Turnhout korte tijd in Nederlandse handen. 'Als de Prins Van Oranje zijn hoofdkwartier in Turnhout vestigt, wordt hij door het gemeentebestuur eerbiedig ontvangen.' (p. 308) En tot slot: 'In Turnhout betreurt de gouverneur in 1833 dat de burgemeester nog steeds niet de zijde van België heeft gekozen en de orangisten er zelfs de Kamerverkiezingen deskundig kunnen sa-

machtsstrijd in en om de voornaamste Belgische steden 1830-1848, Brussel, 1973, deel 1, p. 22.

⁶ H. Dirx, 'Het stadsbestuur van 1830 tot 1914'. In: H. de Kok en E. Van Autenboer, *Turnhout groei van een stad*, Turnhout, 1981, p. 206.

Nieuwsbrief Taxandria 4, 2014

boteren.' (p. 272) Dit was blijkbaar de laatste uiting van orangistisch verzet.

Samengevat kunnen we stellen dat de revolutionairen in onze stad de macht vrij gemakkelijk hebben kunnen overnemen. En dat Els Witte een boek schreef dat van blijvende waarde zal blijken te zijn voor de politieke geschiedenis van België.

Els Witte. Het Verloren Koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1828-1850. Antwerpen, 2014, De Bezige Bij, 688 p., 39,99 euro.

Sam Van Clemen

Dagboekfragment van onderwijzer Eugene Waterschoot over de Eerste Wereldoorlog in Turnhout en omstreken

De bange onzekerheid, waarin wij thans leven, houdt de menschen in een bestendigen staat van opwinding. Trouwens, 't zijn nu wezenlijk dagen, zwanger aan groote bekommernissen, aan angstvolle gevaren en onbekende gebeurtenissen, die niemand kan beletten, noch bedwingen. Op Maandag 17 Augustus wordt de aanwezigheid van Duitsche Uhlanen opgemerkt te Casterlé, en eenige uren later ook aan in't Zwaneven, te Oud-Turnhout, waar zij een telefoonpaal neerhalen, om de verbinding af te snijden. Dit bericht brengt de bevolking in zulken ernstigen gemoedstoestand, dat er weinig méér noodig is om eene geweldige paniek te verwekken.

Het geschal, der klaroenen van de burgerwacht klinkt akelig door de straten en is niet geschikt de onrust te bedaren, evenmin als het aanhoudend gesnor der auto's van het Rood Kruis, waarmee de leden berichten en bevelen van de eene plaats naar de andere brengen.

Den 18de vertoonen zich 17 ruiters, Duitsche Uhlanen, op het marktplein, te Oud-Turnhout. zij vragen aan een voorbijganger den weg naar Severdonck. Zij vermijden klaarblijkelijk de groote baan naar onze stad te volgen. Vermoedelijk vreezen zij eene ontmoeting met de gewapende manschappen onzer Turnhoutschen burgerwacht.

Te Severdonck bevelen de Duitsche verkenners aan elken velorijder af te stappen. Wordt aan het bevel gehoor gegeven, dan snijden zij de banden door, om 't rijwiel onbruikbaar te maken. Doch, indien de cycliste zich aan het bevel niet stoort en verder rijdt, wat meest het geval is, dan vuren zij hunne geweren op hem af. Alzoo hoorde men menigvuldige schoten knallen. ongelukkig viel hier reeds een slachtoffer: vrouw Van de Moer, geboren Elisabeth-Ludovica Raeymaeckers, die te Severdonc woont, en in haren hof ging zien wat er aan de hand was, werd door een kogel in volle borst getroffen en viel stervend ten gronde.

Strengte aanmaning aan de Bevolking

In geval vijandelijke troepen of soldaten in de stad of omstreken zouden komen, is het ten strengste verboden aan de burgers te schieten, alsook van bedreigingen te doen of zich beleedigingen te veroorloven, daar zulks natuurlijk de weerwraak van den vijand op het leven en de eigendommen onzer bevolking zou trekken.

Het is eveneens aan alle burgers verboden, drager te zijn van revolvers of andere verbodene wapens. De overtreders stellen zich aan ernstige vervolgingen bloot.

Men zegge het voort.

Turnhout, den 14 Oogst 1914.

De Burgemeester,
V. VAN HAL.

Bron: Stadsarchief Turnhout

1914 – Maand October

Het weer is zacht en aangenaam. 't Is een echte najaarsche zomer. Wie bekommert er zich evenwel om goed of slecht weer? Een enkele zaak vervult alle harten: de steeds meer dreigende, nakende gevaren van
Nieuwsbrief Taxandria 4, 2014

den oorlogsgeesel. In de verte hoort men gedurig het kanon donderen. de Duitschers zijn inderdaad krachtdadig aan het werk met den aanval op Antwerpen. De beschieting van den eersten fortengordel heeft voor goed aanvang genomen. De forten beantwoorden krachtdadig den aanval. Akelige bijzonderheden komen hier toe over den toestand van Lier, daar deze stad vreeselijk te lijden heeft van het artillerie-duel. Men vertelt dat de stad voor het grootste deel vernield is.

Donderdag, 8 October om 10 uren, kwam andermaal het angstvol bericht dat de Duitschers in aantocht waren. Nu was 't inderdaad geen valsch alarm, maar wel de bloote waarheid. Duitsche wielrijders en ruiters, te zamen een 200-tal, kwamen langs den Gierleschen steenweg onze stad binnen. In de statie verbrijzelden zij alras de telegraaf- en telefoontoestellen. De trein, in bestemming voor Holland, stond voor het vertrek gereed in de statie. De Duitschers snelden er naartoe en daar de machinist de locomotief reeds in beweging had gezet, vuurden zij hunne geweren op hem af en dwongen hem den trein te stoppen. In enkele stonden werd de locomotief door de Duitschers ontredderd.

Verder begaven zij zich langs verscheidene straten naar de Markt. Op het postbureel werd de kas opgeeeischt, zij bevatte slechts 92 frank.

Deze onverwachte inval der Duitschers had eene buitengewone ontroering en schrik verwekt in onze stad. Gansch de bevolking was in overhaasting langs alle banen en wegen naar de Hollandsche grenzen gevlucht. Die schrik en die angst waren nog vermeerderd door het feit, dat talrijke geveerschoten gelost waren en men twee gekwetste Duitsche soldaten telde. Dit alles had voor gevolg dat er 's namiddags toen de Duitschers reeds vertrokken waren, nog slechts ettelijke personen in onze stad aanwezig bleven.

Foto Stadsarchief Turnhout, 01407_03,
Foto met vluchtelingen tijdens het begin van WO I.

Uit E. Waterschoot, *De Duitschers in de Kempen : memorandum van den Oorlog 1914-1918*

Toespraak door burgemeester Eric Vos: honderd jaar vluchtoord Uden tijdens de Eerste Wereldoorlog

Burgemeester Eric Vos bracht eind augustus een bezoek aan de Nederlandse gemeente Uden, waar verscheidene Turnhoutse vluchtelingen verbleven tijdens de oorlog. Hij bracht volgende toespraak. Nadien vond het openluchtspektakel “Grenslicht” plaats. Burgemeester Vos overhandigde aan zijn collega Henk Hellegers een boek ‘oorlogsspeelkaarten’. (foto Erik Adriaensen)

Geachte burgemeester, Leden van het college en de gemeenteraad, Vertegenwoordigers van historische verenigingen uit Nederland en België,

Vanmorgen zijn we met een Turnhoutse delegatie uit onze stad vertrokken, richting Uden. Dit in de voetsporen van 1080 Turnhoutenaren, 100 jaar geleden. Onze tocht was comfortabel en aangenaam. Bovendien hebben we onze huisraad thuis gelaten. De ontvangst in Uden is hartelijk. 100 jaar terug was het grenslicht wellicht niet zo helder. Opgeschrikt en opgejaagd door het oorlogsgeweld kwam er in België een vluchtelingenstroom op gang en veel Turnhoutenaars vonden hier onderdak en gastvrijheid. België was destijds het land met het dichtste spoorwegennet ter wereld. Iedereen nam toen de trein. Zoals wij vandaag de auto. De keuze om via het spoor te vluchten lag dus voor de hand. En dat het richting het Noorden ging eigenlijk ook. Antwerpen was uitgebreid tot de laatste ‘reduit’ –de laatste ‘terugtrek positie’ ook voor het Belgische leger. Maar toen bleek dat Antwerpen niet meer veilig was, ging men het verder Noordwaarts en Oostwaarts zoeken en dus ook in of via Turnhout.

Vluchtoord Uden, Verplaatsbare woning

Zoals bekend vluchtten tussen september en eind oktober 1914 niet minder dan 40.000 soldaten en 1 miljoen Belgen Nederland binnen. Velen onder hen passeerden Turnhout en velen hier sloten bij hen aan zoals duidelijk blijkt uit de cijfers die we vandaag kennen voor Uden en Tilburg.

Elk jaar wordt op 11 november de dag van de wapenstilstand in België het einde van WOI herdacht, waarbij hulde gebracht wordt aan de gesneuvelden. In Turnhout hebben we de traditie om tijdens de bijhorende plechtigheid op het stadhuis studenten van het laatste jaar secundair onderwijs een woord namens onze jongeren uit te spreken. Ik citeer graag een stukje uit de toespraak van Fien De Roose studente aan het St-Victorinstituut die in 2013 volgende boodschap bracht:

"Laten we niet vergeten dat honderd jaar geleden, tijdens de Eerste Wereldoorlog, meer dan één miljoen Belgen vluchtten naar Nederland, te voet, met kar of fiets uit vrees voor het oorlogsgeweld en de wreedheden van de Duitsers. En aan het begin van de Tweede Wereldoorlog sloegen opnieuw duizenden Belgen op de vlucht naar veiliger oorden in Frankrijk of Groot-Brittannië. Zij hadden het geluk in de buurlanden terecht te kunnen. Kunt u het zich voorstellen te moeten leven in een land waar voortdurende dreiging heerst?"

Kunt u het zich voorstellen te moeten leven in een land waar voortdurende angst heerst, angst om te zeggen wat je denkt, angst voor jouw toekomst, angst om jouw dromen te verliezen, angst om je familie en kinderen te verliezen?

Net zoals de miljoenen wanhopige vluchtelingen uit Syrië, Somalië, Afghanistan die vluchten uit oorlogsgebieden op zoek naar bescherming, waren ook onze ouders en grootouders op zoek naar bescherming, een veilige haven voor hun familie en hun kinderen. Net zoals onze ouders en grootouders toen, hebben ook vandaag de vaders, moeders en kinderen die vluchten uit oorlogsgebieden recht op bescherming!

Laat ons vooral diegenen die voor hun leven moeten vrezen, die bescherming bieden. En laat ons hierbij ook respect opbrengen voor de harde beslissingen die onze verantwoordelijke staatssecretaris moet nemen in soms heel moeilijke vluchtelingendossiers.

Oorlog mag niet meer, oorlog kan niet meer. Vluchten mag niet meer, vluchten kan niet meer!" Einde citaat.

Het is mede daarom dat in België en Vlaanderen de Grote oorlog met heel wat activiteiten in het daglicht gesteld wordt. Ook in Turnhout hebben we een mooi programma opgezet rond de Grote Oorlog, met 2 stadswandelingen over de impact van de oorlog in de stad, een heuse vespa route langs de dodendraad. Dit was een draad die gespannen werd door de Duitsers op de grens met Vlaanderen en Nederland, met daarop elektrische spanning. Veel vluchtelingen stierven daar, bij het oversteken van de grens. En tot eind november loopt er in ons Speelkaartenmuseum een tentoonstelling met als titel Kartonnen wapens.

Het was dan ook een met groot genoegen dat ons college van burge-meester en schepenen inging op de uitnodiging van de gemeente Uden om Belgische partner te worden bij de herdenking van "100 jaar Vluchtoord Uden". Het geeft een internationale dimensie aan de activiteiten van onze beide steden. Het afgelopen jaar kwam Turnhout herhaaldelijk in aanraking met Nederlandse erfgoedinitiatieven over Belgische vluchtelingen.

Toen men in Tilburg moeite had om 'hun' vluchtelingendossiers in een databank over te brengen, werd een schat aan informatie via Stadsarchief Turnhout en Erfgoedcel Noorderkempen opgediept. De nodige vrijwillige handen werden prompt gevonden. Het project "Grenzeloos Tilburg" kon mede door hun inzet uitgroeien tot een (letterlijk) grenzeloos verhaal.

Er is in onze regio het engagement van vele vrijwilligers om de verhalen van de eerste wereldoorlog vandaag op gepaste manier onder onze aandacht brengen. Het verhaal van de vluchtelingen en de achterblijvers, hoort daar een prominente plaats in te krijgen.

Het was burgemeester Hellegers die het initiatief nam om ons op 16 juli jongsleden op te zoeken, samen met dhr. Adriaan Sanders, voorzitter van jullie Heemkundekring met de vraag aan Turnhout om symbolisch het ambassadeurschap op te nemen voor de Belgische vluchtelingen die hier in Uden werden opgevangen tijdens WO I. Samen met onze stadsarchivaris, de Erfgoedcel Noorderkempen en onze dienst evenementen werd er onmiddellijk nagedacht om de samenwerking inhoudelijk en geschiedkundig uit te diepen en onder meer op zoek te gaan naar verhalen van Belgische vluchtelingen naar Nederland en deze kenbaar te maken.

Vanuit Turnhout hebben we meer dan ooit het gevoel dat we vandaag naar aanleiding van de vernieuwde aandacht voor het Vluchtoord Uden, aan de vooravond staan van een mooie, nieuwe samenwerking. Ik heb er het volste vertrouwen in dat Belgische en Nederlandse medewerkers en vrijwilligers samen een inspirerend parcours zullen afleggen. Ik kijk samen met u alvast uit naar de resultaten.

We wensen de gemeente Uden, inwoners en vrijwilligers veel succes met de vele initiatieven die genomen worden rond het Vluchtoord Uden en danken jullie voor de gastvrijheid van vandaag maar vooral voor de gastvrijheid van 100 jaar geleden.

*Eric Vos
Burgemeester van Turnhout*

Voor meer informatie over dit vluchtelingenoord en haar geschiedenis, zie: http://www.vluchtoord-uden.nl/Het_vluchtoord_Uden.html. De officiële site met alle info is: <http://www.vvvuden.nl/go/100-jaar-vluchtoord-uden-vvv-uden>

Bij de herdenkingsplechtigheid van 11 november in het Turnhoutse stadhuis kwam een delegatie van Uden op tegenbezoek. Burgemeester Henk Hellegers gaf toen een toespraak. Nadien ontmoetten mensen van “100 jaar Vluchtoord Uden” en de voorzitter van Taxandria elkaar.

Sint-Michiel op het Taxandriamuseum

Misschien is het u nog nooit opgevallen, maar boven op het torentje van het Taxandriamuseum prijkt geen gewone windwijzer met een haan, maar wel een kunstig uitgewerkte Sint-Michiel.

De aartsengel Michaël of Michiel wordt hier (net zoals op vele andere plaatsen) afgebeeld als engel (of eerder een mens met vleugels) in riddersuitrusting, zwaard en een met kruis getooide helm en schild.

De as waarrond het geheel kan draaien, vormt de lans of speer waarmee de draak doorboord wordt.

Mevr. M.J. Prinsen gaf ons hierover een leuke anekdote: Ik zie me nog staan in de jaren 1950 met mijn moeder op de achterste kamer van de bovenverdieping in Patersstraat 59 (naast huis Tubbax). Daar zagen we schuin links op het Huis metten Thoren, waar boven op de toren St. Michiel met de draak stond. Toen vertelde mijn moeder: "Als ik om bijvoorbeeld 7.00 uur moet opstaan, bid ik deze oude woorden tot St. Michiel. *'Heilige engel Sint-Michiel, bewaar mijn lijf en mijn ziel, wil mij wakken metter spoed, niet te vroeg of niet te laat, wanneer de klok zeven uren slaat'.* En moeder was er van overtuigd dat ze om 7.00 uur wakker zou zijn...

Een merkwaardige gevelbekroning

Al lange tijd vragen we ons af wat het vreemdsoortige voorwerp is, bovenaan een gevel aan het Kasteelplein 29A, naast Café De Wemeling. Deze huidige garage maakt deel uit van een woonhuis in de Begijnenstraat. Muziekkenner **Cor Vanistendael** formuleerde een hypothese als volgt:

Dit soort ornament is een verwijzing naar muzikale activiteit van harmonieën en fanfares. Op het einde van de 18de eeuw raakt het Turks slagwerk geïntegreerd in het orkest. In barokensembles is zelden of nooit slagwerk aanwezig, tenzij precies om het effect “à la Turca” te bewerkstelligen. Pas aan het begin van de 19de eeuw beginnen pauken, cimbalen, triangels, Turkse trom, trommels enz. deel uit te maken van de normale orkestkleur.

We zijn er ons zelden nog van bewust hoe revolutionair dat slagwerk eigenlijk wel moet zijn geweest. Je kunt dat zelf wel vaststellen door bijv. een barokuitvoering van de Watermusic van Handel te plaatsen naast een historisch verantwoorde uitvoering van de Eroïca van Beethoven. In de ene is er nog geen slag van een pauk te horen, in de tweede is het juist een stijlkenmerk geworden. De boost bij de Watermusic wordt door de basso continuo in combinatie met de koperblazers gegeven.

Eén van die instrumenten uit het de Turkse slagwerktraditie, is de Schellenboom :

(foto: <http://www.geheugenvannederland.nl>)

De vormgeving van de schellenboom doet erg denken aan dit ornament, vooral het gebruik van de vijfpuntige Turkse ster bovenaan.

Als je naar foto's van oude kiosken kijkt, zal je versteld staan van de variatie in ornamentjes die bovenop het dak van dergelijke kioskjes prijken in het verleden. De combinatie met een windvaantje komt zeer regelmatig voor, maar ook verwijzingen naar 'Turkse mode' zoals bij de nog steeds bestaande kiosk van het Stadspark van Sint-Niklaas.

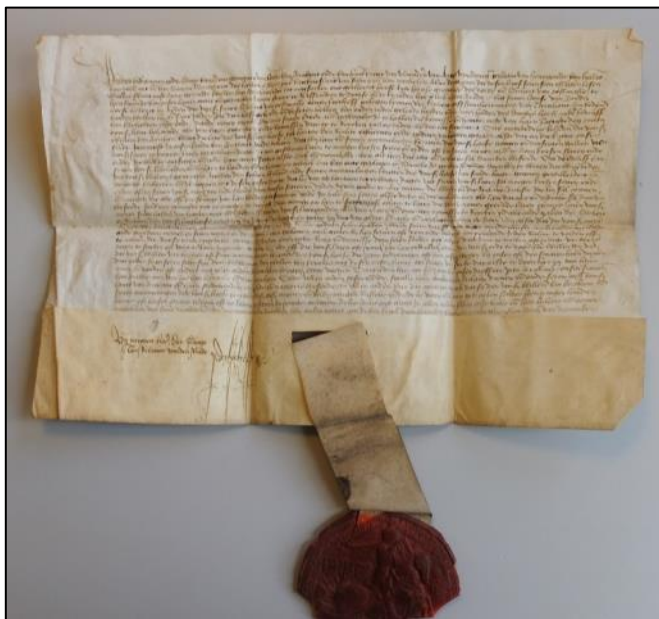
Waarschijnlijk komt dit voorwerp van een kiosk die ooit ergens in Turnhout stond (er zijn er bij mijn weten ooit drie geweest: op de Grote Markt, van de Harmonie van Turnhout en van Echo de La Campine) en werd later gerecupereerd door de cafébaas van het café ernaast bvb omdat hij zelf in één muziekvereniging actief was of omdat op later datum er in zijn café een zaaltje was waar een harmonie repeteerde.” Tot hier de interessante en plausibele stelling van Cor Vanistendael.

De volgende vraag is nu: klopt de stelling van Vanistendael? Waarom staat dit symbool als gevelbekroning op dit kleine huisje / garage? Was er een verband tussen dit rijhuis en het Turnhoutse muziekleven?

Mogelijke antwoorden mag u steeds sturen naar taxan-driavzw@gmail.com . Alvast vriendelijke dank om samen met ons hierover na te denken.

In deze context is volgend artikel zeker interessante om te lezen.
http://www.ethesis.net/muziek_brabant/muziek_brabant_deel_2.htm

Transcriptie oorkonde: Hertog Philips – toelating aan Willem van Berchem om mannen te kiezen voor zijn laethof 10 december 1466

Stadsarchief Turnhout. Oorspronkelijk op perkament. 38,7 x 24,7. Middelneederlands.

Ruiterzegel Hertog van Brabant in rood was, beschadigd, diameter 10 cm, aan perkamenten staart. Wapenschild op verso van zegel.

Deze oorkonde die onverwacht werd teruggevonden in het Turnhoutse stadsarchief heeft voor onze Kring een

bijzondere waarde. Graaf Maximiliaan de Renesse-Breidbach van Oostmalle schonk in 1913 dit document aan de 10-jarige Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria.

Philips byder gracen gods Hertoge van Bourgoingnen, van Lotharingen, van Brabant ende van Lymborch, Greve van Vlaenderen, van Artois, van Bourgondien, Palatin van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende van Namen, Marcgreve des heilichs Rijcs, Heer van Vrieslant, van Salms ende van Mechelen.

Allen den ghenen die desen brief selen sien oft horen lesen saluit.

Want onse lieve getruwer Willem Van Berchem, heer tot Maesacker, ons gethoent heeft hoe hij als grontheer des dorps ende heerlicheit van Oestmalle te leen ruende kan onsen lieven neve ende getruwen Janne, greve te Nassouwen, te Dyetse ende Vyanden, here tot Leck ende tot Breda etc uut sijnen huysse van Breda heeft ende bezit bij tiden der voirs

sijnre heerlicheit van Oestmalle eenen laethoff gelegen bynnen der vryheit onser scoutheitampts van Turnhout bij redenen vanden welken hij ende sijne vorderen die dien hoff gehadt ende beseten hebben van ouden tyden gehadt hebben ende hij noch huden des daighe heeft zeker bedrieff van heerlicheiden ende onder dander eenen meyer die mit synen laten alder gewoonlic in te hebben die kennisse ende hanteringe van haren laetgoeden totten voirs hove behoerende als van erven, onterven ende vonnissen dair op te reycken tallen tyden als des heeft gebuert ons oitmoedelic biddend die voirs Willem Van Berchem, want die late der voirs syns hoofs tot hertoe den rechte egheenen eedt gedaen en hebben gehadt alsoe dat na die brieve onser blyder incompst in onsen lande van Brabant souden behoren dat wy hem ende synen nacomelingen bezittend des voirs hoofs gonnen ende consenteren willem uten voirs synen gemeynen laten tot eewigen dagen zeinen gesworen laten te moegen kyesen, setten ende eyden oft by sijnen meyer aldaer te doen kyesen, setten ende eyden die weder te ontsetten ende ander dair aen te setten alsoe dick ende menichwerven als hem dat nut ende orborlic sal duncken wesende om d bedrieff van synen voirs heerlicheiden ende rechten te houden ende te hanteren gelijk dat van outs geplogen ende heerbracht is geweest.

Soe doen wy te weten dat wy ten beden des voirs Willems geneyght hebben den selven Willem ende synen nacomelingen bezitteren des voirs hoofs van sunderlinger graciën gewillecoert ende verleent, willecoeren ende verleenen mit desen onsen brieve dat hy van nu voirtaen tot eewigen dagen uut synen voirs laten sal moegen kyesen, setten ende eyden oft by synen voirs meyer ten tyde synde doen kyesen, setten ende eyden zeven goede eerbare manne die wijste ende die rechtverdischste die hy sal connen ende moegen die alle oft die sommige van hen weder ontsetten ende ander in hune stat setten alsoe dicke ende menichwerven als hem dat nut ende orborlic sal duncken wesende sonder van yemande yet te moegen nemen oft doen nemen om hem te setten oft achter te laten die welk zeven geëydde laten overmits hunen voirs meyer selen hebben die hanteringe ende d bedrieff vanden voirs laetgoeden als van erven ende onterven, vonnissen te reycken ende alle andere zaken der heerlicheit ende rechten des voirs laethoofs aengaend te doen ende te hanteren gelijc zij dat van oudts heerbracht ende geplogen hebben te doene by alsoe dat die voirs meyer

ende geleydde laten tot hunen aencomen boven den eedt dien zy den rechte gedaen selen hebben zweren selen dat sy elcs goet wyederghifte noch egheenrehande ander goetdoen nemen en selen noch hen doen noch laten geloven noch geven by hen selven oft yemande anders om yemande inden rechte te vorderen off te achteren mer dat sij eenen

yegelyken armen ende rijken even gelyc recht ende vonnisse doen selen sonder yet anders dair inne te trecken oft enige [verweer] tegen te sueken oft voirt te keren in enicher manieren.

Ende off die voirs laten oft enich van hen onwillich waren den voirs eedt te doene soe willen wy dat die voirs Willem Van Berchem oft syne nacomelingen bezittend des voirs hoofs die daertoe bedwingen oft van onsen wegen by onsen oft des smalen heren dieneren dair onder sij geseten selen sijn doen bedwingen den welken wy bevelen mit desen onsen brieve tot synen versueke dat alsoe te doen hetzy met hunnen leven ende goeden ofy anders met allen anderen behoirliken wegen daertoe dienend.

Ontbieden hier om ende bevelen onsen drossete van Brabant, onsen scouthete van Antwerpen, van Lyer, van Herentals ende van Turnhout ende allen anderen onsen ridder, smale heren, ambachteren, richteren, dieneren ende onderseten onss voirs lants van Brabant ende hunnen stedehoudeners nu zijnde ende namaels wesende ende allen anderen dien dat aengaen mach dat sy den voirs Willem Van Berchem ende synen nacomelingen des voirs hoofs bezitten des voirs graciën ende verleeningen rastelic ende vredelic doen ende laten gebruyken sonder hen enigen hinder, commer oft letsel daerinne te doen off te laten geschien in

eniger manieren behoudelic ons altijt in allen anderen saken onse recht ende heerlichheit ende eenen yegeliken des sijne in allen.

Ende des toirconden hebben wy onsen zegel aen desen brief doen hangen. Gegeven opten thiensten dach van december int jair onss heren duysent vierhondert sesse ende tsestich.

Op de plyke :

Bij mynen here den hertoge ter relaciën vanden raide

Op verso van de staart :

vor Willem Van Berchem Heer tot Maesacker om enen manne eyden gesworen laten te moegen setten

Woordenlijst

(bron : Oud-, vroeg-, en middelnederlands woordenboek op www.inl.nl)

<i>ambachter</i>	: dienstman, ambtenaar
<i>bedrijff</i>	: bestuur, zeggenschap, jurisdictie.
<i>commer</i>	: belemmering, hinder, verandering, moeite
<i>dick</i>	: dikwijls, menigmaal
<i>eyden</i>	: iemand beëedigen, hem een eed laten doen
<i>goetdoen</i>	: beloning
<i>heerbracht</i>	: van "herbringen" : van ouds in bezit hebben. iets van ouder tot ouder meebrengen
<i>huden</i>	: heden, vandaag
<i>laethof</i>	: een rechtbank, waarin door laten over laten en laatgoederen werd geoordeeld
<i>menichwerven</i>	: vaak, dikwijls
<i>oetmodich</i>	: nederig; vriendelijk; genadig
<i>onderseten</i>	: onderzaten, hij of zij die onder iemands gezag staat, iemand tot wiens bescherming men verplicht is
<i>orber</i>	: nut, voordeel, belang
<i>rastelic</i>	: kalm, rustig, vredig
<i>thoenen</i>	: bewijzen; bekend maken; openbaren; aantonen
<i>vorderen</i>	: voorouders

Transcriptie door Jef Van den Bergh

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- In 1464, 550 jaar geleden, telde Turnhout 779 huizen. Omgerekend betekent dit dat Turnhout toen 3.116 à 3.895 inwoners had.
- Mathias Gertman werd in Turnhout geboren, 400 jaar geleden, in 1614. Zijn ouders waren burgemeester Marcus Gertman en Joanna Maria Van Meurs die binnen in de Sint-Pieterskerk begraven werden. Marcus was ook de eerste geestelijke vader van het klooster der minderbroeders. Zijn studies deed Mathias in Douai, waar hij licentiaat in de godsgeleerdheid werd. In 1640 werd hij doctor in de godsgeleerdheid. Volgens de *Biographie Nationale* bezat hij een wapen: *portant d'azur à un main dextre appaumé d'or; surmontant son écu d'un chapeau à cordes pendant de chaque côté comme les évêques*. Drie jaar later was hij al voorzitter van het Koninklijk Seminarie in deze Noord-Franse stad. Rond 1661 werd hij hoogleraar en boekkeurder van het bisdom. In het seminarie van Douai stichtte hij een studiebeurs voor familie en jongeren uit Turnhout en omstreken. Hij schreef meerdere theologische werken, waaronder *Jesu Christi monita maxime salutaria de cultu dilectissimae matri Mariae exhibendo* (1674). Gertman overleed op 29 november 1683. Hij werd begraven in de collegiale kerk van Sint-Amatus in Douai.
- Edward Vincent Jozef Van Ballaer werd 175 jaar geleden, in 1839, in Turnhout geboren. Van 1890 tot 1892 verscheen bij boekdrukker-uitgever Joseph Splichal *Kempisch Museum, Maandschrift gewijd aan geschiedenis en oudheden*. Initiatiefnemer en stichter van deze reeks was Van Ballaer. Meer dan 25 jaar verzamelde en bestudeerde hij historische bronnen van en over Turnhout. De achterliggende bedoeling was om, voor het eerst in Turnhout, een groots opgezet historisch synthesesewerk te schrijven.

Naar eigen zeggen had hij al een eerste deel drukklaar, maar wachtte hij tot de voltooiing van een tweede deel om het uit te geven. Zijn voortijdig overlijden zorgde ervoor dat dit niet werd uitgevoerd.

- Op 31 december 1889 telde Turnhout 18.268 inwoners: 8.921 mannen en 9.347 vrouwen. In 1939 waren er 30.209 inwoners: 14.885 mannen en 15.324 vrouwen; in 1964 waren er 37.146 inwoners: 18.378 mannen en 18.768 vrouwen; in 1989 waren er 37.675 inwoners.
- 4 november 1914: Aankomst van nieuwe Duitse troepen te Turnhout. Het zijn Ulanen (lichtbewapende bereden soldaten) en Jagers. Zij zullen de dienst verzekeren als grenswachters. De verschillende grensgemeenten worden door hen bezet met het doel een streng toezicht uit te oefenen aan de grenzen. De grenswachters maken de passanten daarbij hun gouden en zilveren geld afhandig door het om te ruilen voor Duitse bankbiljetten. De censuur is toch niet zo streng. “De Kempenaar” kan blijkbaar ongehinderd een warme oproep doen om op 15 november 1914 het plechtig Te Deum ter ere van de koninklijke familie bij te wonen, want ‘de Belgische volksziel blijft gehecht aan het vaderland’. Elders schrijft het blad: “Laat ons intussen hopen dat België zijn geliefde vrijheid, zelfstandigheid en onafhankelijkheid spoedig mag terugbekomen”.
- In de week van 15 op 21 november 1914 worden 15 gijzelaars aangesteld, die zullen opdraaien voor eventuele ongeregeldheden. Zij mogen de stad niet verlaten zonder toestemming van Kreischef Drimborn. Wellicht heeft het stadsbestuur eerst een lijst opgemaakt en hebben de Duitsers daaruit gekozen. Het zijn allen vooraanstaande personen. De bedoeling was ook dat deze mensen uit zelfbehoud de bevolking ertoe zouden aanmanen zich kalm te houden. Gelukkig voor deze heren is alles rustig gebleven. Enkele dagen later, op 30 november, moesten de leden van de burgerwacht samenkomen op het stadhuis. Door de Duitse overheid worden zij verplicht een verklaring af te leggen waarin zij bevestigen de wapens niet meer te zullen opnemen tegen Duitsland en ook dat zij geen handelingen zullen stellen tegen de Duitse zaak. Wie de stad verlaat en niet aan de maandelijkse naamafroeping beantwoordt, zal volgens de Duitse krijgswetten gestraft worden.

STAD TURNHOUT.

De burgemeester van Turnhout bevestigt
dat de genaamde *Van de Leeuw Jan Bt. Frans.*
geboren te *Turnhout* *24 4 1896.*
woonachtig is in de gemeente *Willems*
Land straat, n° *17*

Dit bewijs dient tot vrijen doorgang om
over de linie der uiterste fortén, zich met of
zonder goederen, heen en weder te begeven
naar *Willems* *ou als studeert*
Zich bij de heer meester te begeven.

Te Turnhout, den *9 11* 1914.

Zegel der gemeente

Voor den Burgemeester,

De Politie-Kommissaris,

Spuyss *1893*

Bron: stadsarchief Turnhout, document uit archief E. Waterschoot

- 75 jaar geleden, in 1939, brandden de filmzalen in het Kursaal op de Grote Markt volledig uit. Op initiatief en voor eigen rekening van de bouwfirma Derks & (Alfons) Hendrickx van de de Merodelei werd in de loop van 1935 het voormalig woonhuis van baron de Fierlant, bestaande uit acht traveeën en drie bouwlagen onder een breed zadeldak, ingrijpend verbouwd en uitgebreid met een privaat zwembad. Deze verbouwing kwam uitgebreid aan bod in de Kempijsche pers, vooral door de langdurige werkstaking die woedde tijdens de zomer van 1935. Pas in 1937 werd het zwembad opengesteld. Na de verwoestende brand van 1939 werd het gebouw aangekocht door de stad die het in 1942 heropende. Er was toen niet enkel een zwembad, maar ook een stadsschouwburg dat later dienst deed als bioscoopzalen. De feestzaal, die slechts in 1947 in exploitatie kwam, werd in 1954 heringericht.

ENTREPRISES DERKS & HENDRICKX

SOCIÉTÉ ANONYME

ENTREPRISES GÉNÉRALES

CONSTRUCTIONS INDUSTRIELLES EN BÉTON ARMÉ

— — —

(foto's privéarchief familie Prinsen)

- Op 14 november 1989, 25 jaar geleden, kocht het Verbond van Kristelijke Werkgevers en Kaderleden het Paterspand om er na een grondige restauratie een nieuwe bestemming aan te geven.

Bert Hendrickx met dank aan Willy Van Sprengel

375 jaar Broederschap O.L.V. van de H. Rozenkrans

Op 12 oktober 2014 vierde de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Heilige Rozenkrans haar 375-jarig bestaan met een dankmis
Nieuwsbrief Taxandria 4, 2014

in de Sint-Pieterskerk, een rondgang met het Onze-Lieve-Vrouwebeeld in de kerk en aansluitend een feestmaal.

Krachtens een brief van 10 december 1639 stelde pater Cosyn op 18 december de Broederschap in. De oprichting vond plaats aan het altaar van O.-L.-Vrouw (aan de linkerkant van de kerk), met alle aflaten, genaden en privileges hieraan verbonden. De kanunniken verklaarden zich akkoord met de instelling en beloofden alles te doen om de godsvrucht tot Maria te bevorderen.

De oprichtingsakte (getranscribeerd door Jef Van den Bergh) luidt als volgt: *Institutio Confraternitatis Sacri Rosarii*

Ad honorem et laudem omnipotentis Dei, beataeque semper virginis Maria, sanctissimi rosarii regina, et R.P. Dominici ejusdem institutoris et [imortalis] et omnium sanctorum et sanctarum

Dei gratia Ego Franciscus Cosyn, J. Th. Baccalarius, predicator generalis et prior Sancti Jacobi Praedicatorum conventus Antverpiensis, auctoritate mihi commissa a rev[erendo] admodum pater Pr. Joanne Boucquetio, J.Th Magistro et vicario provinciali per inferioram Germaniam et commissario sacra congragationis per Hollandiam, Daniam etc, in cujus diocesi sita ut praesens ecclesia collegiata Sancti Petri municipii Turnhoutensis, nomine rev[erendi] patris [.]

Nicolai Rudolphi, Magistri generalis totius ordinis praedicatorum, instituo, erigo et [planto] societatem Sanctissimi Rosarii Dei genetricis Maria in hac ecclesia collegiata sancti Petri, eamque institutam erectamque declaro cum omnibus gratiis, privilegiis ac indulgentiis, quibus solam ejusmodi societatem potiri, frui et gaudere. In nomine patris et filii et spiritus sancti, Amen.

Actum in Turnhout Anno millesimo sexcentesimo trigesimo nono, die decimo octave mensis Decembri.

Quod attestor et erat subscriptum inferie Franciscus Cosyn prior, qui supra manu propria

Een uitgebreide geschiedenis van de Broederschap werd in 1991 geschreven door Eugene van Autenboer.

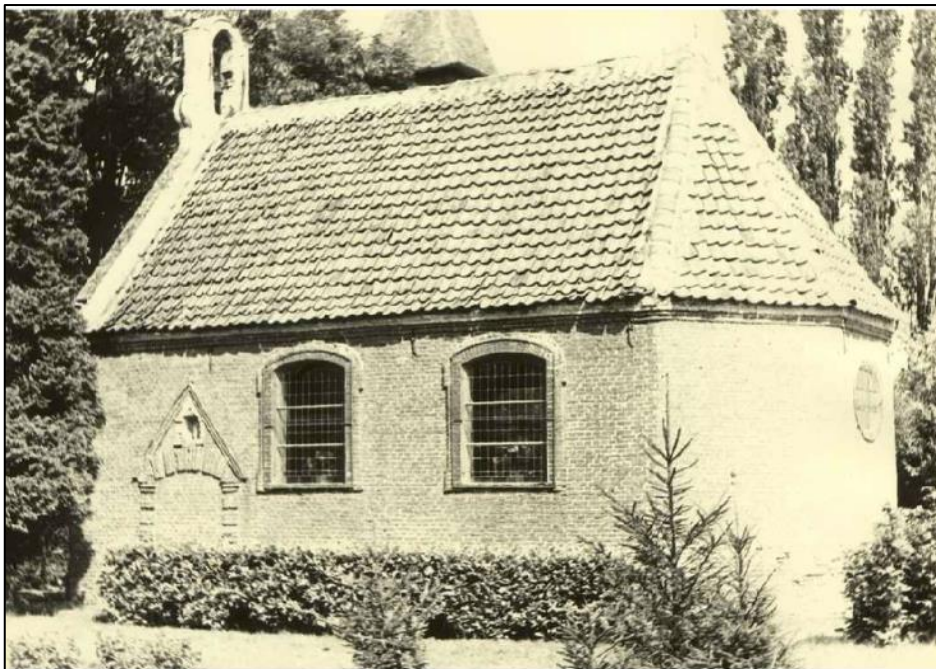
Nieuwsbrief Taxandria 4, 2014

Jubiläum 375-jarig bestaan van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de Heilige Rozenkrans
 12 oktober 2014 Eerste rij: Harry Lesseliers, Ari Feijen, Xavier de Langh, Xavier Swerts, Paul Segers, Filip Vandamme, Christian De Vel, Wim Joos, Dirk Segers, Rob Koop
 Tweede rij: Luc Claes, Herman De Backer, Albert Nobels, Marc Debonnaire, Arnold De Vel, Bert Hendrickx, Luc Huygens
 Derde rij: Hubert Boone, Frank Doornaert, Guy Glenisson, Jean Verwaest, Marc Van de Heyning, Jacques Vinck, Jef Van den Bergh, E.H. Guido Van Dyck, Bob Samson
 Ontbreken op de foto: Alfons Boone, Jos Huybreghts, Dominique Rutten, Rik Proost, Jef Peeters, Yves Joos, Antoon Jacobs, Stijn Mannaert, Marc Boogers, Ludo Goossens en Seppe Onsea. (foto's: R. Koop)

300 jaar Lokerenkapel

Detail, Stadsarchief Turnhout Foto 04283_01

Op 21 november 1714 werd de Lokerenkapel op de hoek van de Steenweg op Gierle met de Lokerenstraat ingehuldigd. Een bron vermeldde: *Op Onze Lieve Vrouwe Presentatiedag is eene kleine maar zindelijke kapel, te Lokeren, ter eere van Gods Moeder opgericht. Haar beeld wordt dien dag met prachtigen luister ingezegend, onder den titel van **Onze Lieve Vrouwe van Troost**; en voor de eerste maal stegen ter harer eer dankgebeden ten hemel, voor de goddelijke hulp die zij den armen Mooykens had willen verleenen om dezen kleine tempel ter Harer eer te helpen oprichten.*

Lokeren is afgeleid van het middelnederlandse 'loke', en betekent afsluiting, zoals een haag of afgesloten ruimte. De de Ferrariskaart bevestigt deze beschrijving.

Op de huidige plaats van de Lokerenkapel stond oorspronkelijk een Onze-Lieve-Vrouwebeeld in een boom bij de invalsweg (begin 18de eeuw). Dit beeld kreeg ruime aandacht van de inwoners van Lokeren, Papenbruggen, het Stokt en andere bewoners van Turnhout.

Detail van de de Ferrariskaart, 1778

De inwoners van het gehucht Lokeren besloten op deze plaats een lemen huisje te bouwen waarin het Mariabeeld werd geplaatst. Niet veel later, in 1714, metselde de arbeider en houthakker Adriaan Mooykens, waarschijnlijk naar een eigen ontwerp, er een rechthoekig, bakstenen kapelletje in een semi-classicistische stijl. Hij deed dit uit dankbaarheid (en met zeer beperkte middelen) omdat hij *wonderbaarlijk* genas van een zware ziekte.

In oude weekbladen stond geschreven: *Rijke poorters der Vrijheid Turnhout, verzocht Adriaan Mooykens toelating om in hunnen bosschen het noodige hout te kappen; andere vroeg hij geld, of al wat maar tot versiering bij kon dragen, de landbouwers zette hij vriendelijk aan om met hunne paarden en karren ter eere van Gods Moeder te komen werken, om hout, steen en leem aan te halen; hij zelf slaafde om zoo te zeggen dag en nacht.*

Enkele jaren na de inhuldiging nam het aantal bezoekers van de kapel toe, zeker na enkele miraculeuze genezingen na het aanbidden van het Onze-Lieve-Vrouwebeeld. Zo zou door de voorspraak van Onze-Lieve-Vrouw van Troost de landbouwersdochter Maria Princen plots van een jarenlange weerkerende driedaagse koorts genezen zijn. Uit dankbaarheid schonk deze niet echt bemiddelde juffrouw een zilveren ge-

schenk aan het Madonnabeeld in de kapel. Ook de echtgenote van Machiel Kerkhoven die lange tijd *met eene aanhoudende pijnlijke hertspijn werd gekwollen* werd door haar vurige gebed in de Lokerenkapel wonderbaarlijk genezen.

Sindsdien was deze bedevaartskapel regelmatig te klein voor alle gelovigen die hoopten *om die menigvuldige, subite, wonderbare barmhertigheden, gunsten en solatiën, die de miserabele zieken menschen door de voorspraecke van de allerheyligste maget en de moeder godts Maria, hunne toevlucht tot dese devoteuse plaetse nemende*, te verkrijgen.

Volgens een document in het aartsbisschoppelijk archief in Mechelen, vroegen de bewoners van Lokeren in 1723 om er alle zondagen een eucharistie te mogen opdragen. Bovendien werd de ruimte gebruikt om er catechismusles aan de plaatselijke kinderen te geven en werd er op zondagnamiddag de rozenkrans gebeden. Vijf jaar later werd door het stadsbestuur (die eigenaar werd) een groen parkje rond de kapel aangelegd. In 1842 werden er nog bomen geplant.

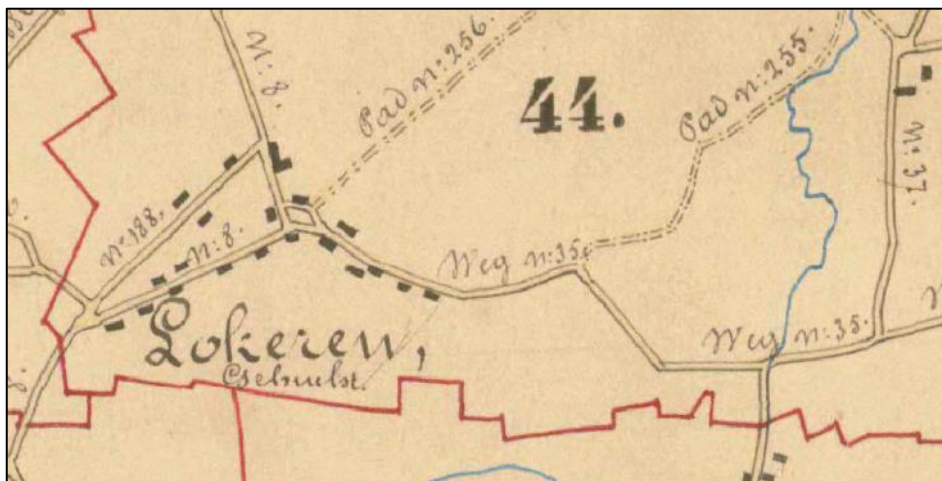
Detail, Stadsarchief Turnhout Foto 04284_01

Aanvankelijk bevond de ingang van de kapel zich aan de zuidelijke zijgevel, waar zich nu nog een muuropening met beeldnis en aandak bevindt. De glas-in-loodramen, de gecementeerde klokkenstoel en vooral het zadeldak met Vlaamse pannen bepalen het uitzicht.

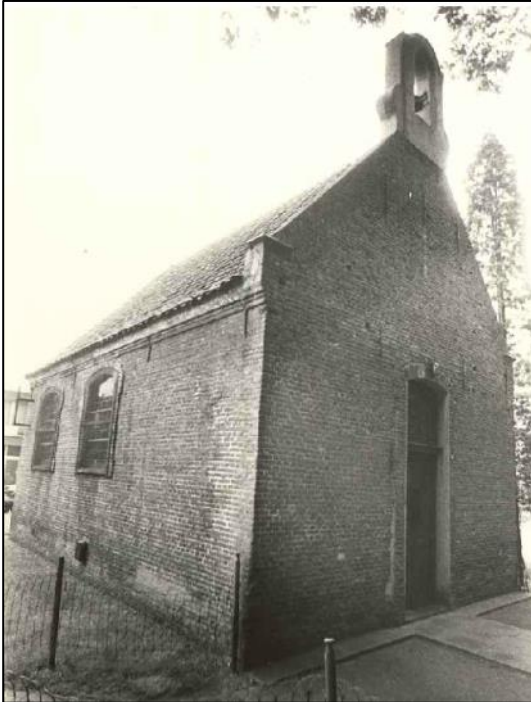
Het interieur met een tongewelf is bepleisterd en bezit een terracotta tegelvloer. Vooraan staat een Mariabeeld met kind op een houten barokaltaar.

Wat minder gekend is, is het feit dat de Lokerenkapel vanaf 6 november 1765 ook een vaste ontmoetingsplaats was van de Turnhoutse Confrerie van de Jacht. Zij kregen hiervoor toestemming van de bisschop van Antwerpen, na gunstig advies van de landdeken van Hoogstraten. Tijdens de weekdagen van het jachtseizoen wilde de Confrerie 's morgensvroeg in de kapel een H. Mis laten opdragen, vlak voor de aanvang van de jacht in het nabijgelegen Grotenhoutbos.

De collecte die tijdens deze vieringen werd opgehaald kwam deels ten goede aan de Sint-Pietersparochie en deels aan de Lokerenkapel.

Detail uit de Atlas der Buurtwegen, 1841

Stadsarchief Turnhout Foto 00121_01, waarschijnlijk in de jaren 1930-50.

Tot de jaren 1930 vond er in de omgeving van de kapel nog een wijkkermis met oude volksspelen plaats. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1941, werd in opdracht van de stad, bij gebrek aan voldoende schuilkelders, naast de Lokerenkapel een gebetonneerde schuilloopgracht gegraven.

Sinds 1964 plaatst het Lokerse kapelcomité jaarlijks een bescheiden kerststal aan de Lokerenkapel.

In januari 2008 kwam de stal uitgebreid in het nieuws toen

vandalen het wassen Jozefbeeld hadden stukgeslagen. Voorzitter van het comité, Pierre Vanderschommen huurt de beelden dit jaar al voor de 50ste keer van het Kerstmiscomité in Turnhout. Nog steeds vindt elke eerste zaterdag van de maand een misviering in de Lokerenkapel plaats.

Bronnen:

http://stadsarchiefturnhout.turnhout.preview.anaxis.be/_uploads/www.stadsarchiefturnhout.be/TRAM_41/downloads/Stadsverslag_1896.pdf

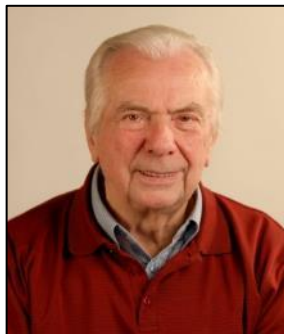
H. de Kok, *De "Confrerie van de Jacht" en de Lokerenkapel*, in: *Taxandria*, 1995 (LXVII), p. 247-249.

Bert Hendrickx

Overlijdens

Afgelopen maanden werd ons melding gemaakt van enkele overlijdens die betrekking hebben op enkele dierbare leden.

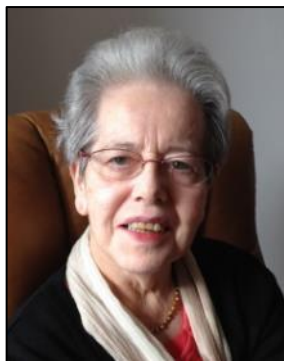
Dhr. Marcel Segers (°1925), weduwnaar van mevr. Jeanne Van Haeren, overleed op 22 augustus. De uitvaart vond plaats op 28 augustus in de O.L.V. Middelaeskerk. Marcel heeft de voorbij decennia meerdere publicaties (waaronder “Van speldengrond tot Turnhoutse kant”) en brochures voor de Taxandriakring ontworpen. Bij velen was hij ook bekend als oud-groepsleider van scouts Sint-Joris.

Mevr. Lisette Geerts, echtgenote van de heer Johan Van Gorp, overleed onverwachts op 2 oktober 2014. De uitvaartdienst vond plaats op 8 oktober in de Sint-Pieterskerk. Johan is een zeer gewaardeerd museum- en stadsgids.

Mevr. Griet Luyts, echtgenote van de heer Jos Geenen overleed op 20 oktober 2014. Zij was oud-lerares aan het sint-Ludgardisinstituut in Turnhout. De begrafenis had plaats op 25 oktober in de Sint-Pieterskerk.

In naam van het Taxandriabestuur bieden we de families onze oprechte deelneming aan en wensen we hen veel sterkte.

Voor wie mogelijk bedenkingen heeft bij de aanleg van de tuin rond de Warande... Dit detail van de de Ferrariskaart uit de 18de eeuw toont aan dat de tuinaanleg van het Warandepark perfect historisch verantwoord is. En dat kunnen we alleen maar toejuichen.

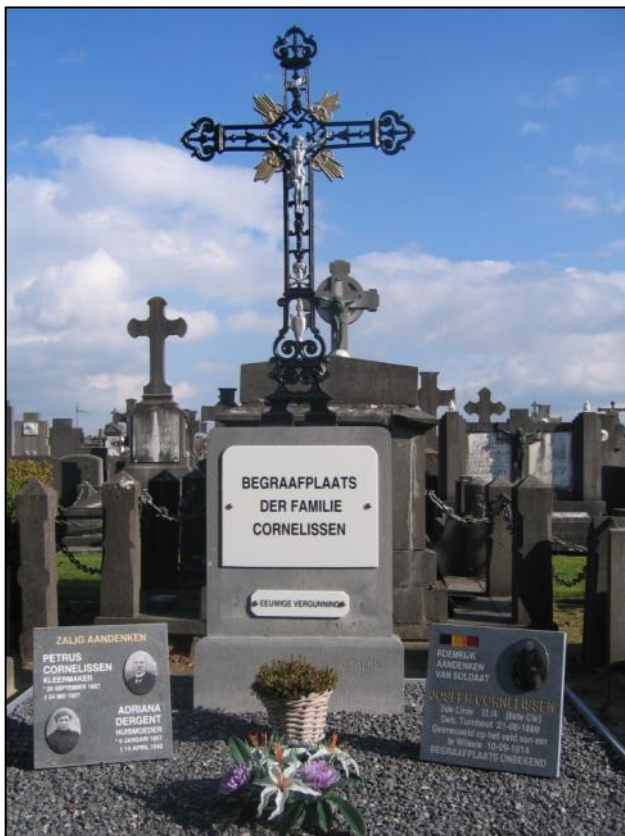
Naar aanleiding van het 200-jarig bestaan van het kerkhof aan de Kwakkelstraat in 2016, vraagt het Turnhoutse stadsbestuur aan alle eigenaars en families om de graven waar nodig te (laten) herstellen en/of op te poetsen. Niet enkel zullen er in 2016 enkele plechtigheden plaatsvinden. Het is ook de bedoeling om het historische gedeelte van de begraafplaats te herwaarderen en voor de toekomst veilig te stellen.

Het Turnhoutse stadsarchief heeft recent de dossiers inzake het beheer van de begraafplaats in de Kwakkelstraat geïnventariseerd. Zie hiervoor:

<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/begraafplaatsen;isad>

Gietijzeren kruis bijgeplaatst op de historische begraafplaats van Turnhout

Op de begraafplaats in de Kwakkelstraat van Turnhout werd in oktober een gietijzeren kruis geplaatst bij de familie Petrus Cornelissen. Het betreft een gietijzeren kruis vermoedelijk gegoten, einde 1800 of begin 1900 en afkomstig van een oude begraafplaats in Frankrijk. Het is mogelijk dat dit kruis gegoten werd door de ijzergieterij Joseph Janssens uit Turnhout. Na de Eerste Wereldoorlog werd de ijzergieterij overgenomen door de "Usines et Aciéries Allard" gelegen aan het kanaal, nu de Nieuwe Kaai. Hiermee is de historische begraafplaats van Turnhout een zevente gietijzeren kruis rijker. Dit zal een toegevoegde waarde betekenen en een bijdrage leveren aan onze rijke Turnhoutse cultuur. Het grote gietijzeren Calvariekruis zal ook nog volledig gedemonteerd en opge maakt worden zoals het geplaatst werd in 1888 met een neogotisch omhulsel aan de basis. De werken zullen gebeuren door de stadsdiensten, aldus schepen Luc Hermans van begraafplaatsen, zodat dit gietijzeren kruis zal pronken tijdens de 200-jarige viering van deze historische begraafplaats van Turnhout in 2016!

Rob Cornelissen

Voor meer info: cornelissen.govers@telenet.be

Opnieuw archief geïnventariseerd

Sinds kort is het archief van het Turnhoutse Rood Kruis, dat zich sinds ca. 1990 in het Turnhoutse Stadsarchief bevindt, geïnventariseerd:

<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/rode-kruis-afdeling-turnhout-archief-van-het-isad>

De Turnhoutse afdeling werd opgericht in 1870, als de op twee na oudste plaatselijke afdeling van het land, na Sint-Niklaas (1866) en Antwerpen (1867). Eén van de oprichters was Ed. Van Ballaer de Chaffoy, die ook acht jaar secretaris bleef van de afdeling. Voorzitter was Victor Van Hal. De eerste vergadering vond plaats op 25 juli 1870. De afdeling zamelde geld en goederen in voor de hulpverlening tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870). Het steunde ook de gemobiliseerde Belgisch soldaten. In 1908 volgde een "heroprichting" van de afdeling. Voorzitster was Alphonse Versteylen-Dufour, later opgevolgd door Fanny Diercxsens. Het hele bestuur bestond uit vrouwen. Er werden cursussen georganiseerd. Vanaf 1912 ging men van start met Nederlandstalige cursussen. Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 wordt in Turnhout een ambulancegroep opgericht als onderdeel van het Belgische leger. In de stad zelf werden hulpposten en depots ingericht. Tijdens de bezetting stond de afdeling in voor de activiteiten van het Comité voor hulp en voeding. Vanuit een lokaal in de Gasthuisstraat werden tijdens de Eerste Wereldoorlog pakketten naar krijgsgevangenen en politieke gevangenen gezonden. De afdeling verzamelde ook informatie over gekwetsten en gesneuvelden aan het front.

In 1920 ontstond een "bureau voor propaganda". Na de oorlog organiseerde de afdeling verder voordrachten en cursussen. In 1924 kwam er

een Jeugdafdeling. Het materiaal werd uitgebreid (o.a. een ambulance in 1932).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog stond de afdeling in voor hospitalen en hulpposten, ook in de omliggende gemeenten. Ook nu werden pakjes verstuurd naar krijgsgevangenen. Er werden acties opgezet voor de ondersteuning van kinderen.

Het archief (0,90 meter) bevat vooral stukken betreffende de activiteiten van het Rode Kruis tijdens de Tweede Wereldoorlog, de zogenaamde "mobilisatiedienst". Het archief heeft niet alleen betrekking op Turnhout, maar ook op aangrenzende gemeenten waar de Turnhoutse afdeling actief was: Arendonk, Oud-Turnhout, Beerse, Vosselaar en Gierle.

De voorbije maanden werden ook andere archieven gerangschikt en geïnventariseerd:

- Het archief van Theater Scorpio (1994-2007). Scorpio ontstond in 1994 uit het Hofpoorttheater Elckerlyc. Diverse acteurs bleven bij beide gezelschappen betrokken. Scorpio kan terugkijken op enkele artistieke hoogtepunten. Met "Betrayal/Bedrog", de eerste productie die Scorpio ooit bracht, trok het gezelschap naar het Fringe Festival in Edinburgh. "Lowie heeft een engel gezien" haalde in 2006 een tweede plaats bij het Koninklijk Landjuweel. Dit archief werd geschonken door Dominic Depreeuw.
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/theater-scorpio-archief-van;isad>
- Archief van Paul Huybrechts (1926-2012). Hij was tussen 1970 en 2000 gemeenteraadslid in Turnhout voor de Socialistische Partij.
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/huybrechts-paul-gemeenteraadslid;isad>
- Agenda's van de gemeenteraad, 1950-2000
- Net zoals het archief van de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van de H. Rozenkrans, is nu ook het archief van de Broederschap van het Allerheiligste Sacrament des Altaars (zgn. het Venerabel) (1720-2013) in bewaring gegeven in het Turnhoutse Stadsarchief. Registers van de (lichtdragende) leden en contribuanten van het broederschap, registers van de tweejaarlijkse staten van inkomsten en uitgaven, verslagen, plannen van het altaar, briefwisseling en nog vele andere archieven zijn nu raadpleegbaar.

Erfgoed in de media en op het internet

- De werkgroep BSKempen (Burgerlijke Stand van de Antwerpse Kempen) heeft zich tot doel gesteld de algemeen toegankelijke gegevens van de burgerlijke stand (geboorten, huwelijken, overlijdens) van alle gemeenten van de Antwerpse Kempen te indexeren en via het internet beschikbaar te stellen aan geïnteresseerden. Op die manier kunnen de oorspronkelijke documenten nog lang ongeschonden bewaard blijven terwijl de informatie toch onbeperkt ter beschikking staat. Van de beelden van de registers van de burgerlijke stand worden per kalenderjaar drie indexbestanden aangemaakt (Excel-bestanden van de geboorten, overlijdens en huwelijken). In deze indexbestanden wordt van iedere akte aangegeven op welke digitale beelden ze staat. Deze indexbestanden kan u ophalen vanuit de pagina van de gemeente. Op 1 juli 2014 hebben zij al 313.424 akten van de burgerlijke stand en 29.124 akten van de parochieregisters geïndexeerd. Zie hiervoor: <http://www.bskempen.be/index.htm>
Bovendien heeft deze website ook een heel handig overzicht van Latijn in de parochieregisters! Klik hiervoor op 'Info' en klik op het onderste item.
- Eind oktober werd de nieuwe Geneanet website voorgesteld. In de afgelopen twaalf maanden heeft men hard gewerkt aan het bouwen van een nieuwe, eenvoudige, heldere Geneanet website, in de geest van Geneanet, gebaseerd op samenwerken en delen. Zie hiervoor: <http://www.geneanet.info/>
- De site 'familienaam.be' (<http://www.familienaam.be/>) geeft informatie over de verspreiding van familienamen in België. Deze website bestond vroeger ook al, maar nu zijn de kaarten gebaseerd op de gegevens van het Belgisch bevolkingsregister in 2008 en in 1998. Indien u simpelweg begint te typen, of in 'Zoek je familienaam' een familienaam intikt die in België voorkomt en op enter drukt, wordt getoond hoeveel personen met deze naam er in elke Belgische fusiegemeente woonden, naar keuze in 2008 of in 1998.
- Tot slot zetten wij graag een interessante nieuwe website in de kijker: Bestor (*Belgian Science and Technology Online Resources*).

Vele bijzondere of weinig bekende wetenschapshistorische feiten vindt u op Bestor. *Belgian Science and Technology Online Resources*, kortweg Bestor, is een tweetalige online databank over de Belgische wetenschappen gedurende de laatste drie eeuwen. Op de Bestordatabank vindt u op één plek notities over belangrijke en minder bekende Belgische wetenschappers, wetenschappelijke instellingen, gebeurtenissen, prijzen, tijdschriften en genootschappen verzameld. U treft er ook linken naar online raadpleegbare bronnen en heel wat afbeeldingen en portretten. De steeds uitbreidende reeks Wetenschapsverhalen brengt een bijzondere gebeurtenis, een memorabele verjaardag of een merkwaardig feit onder de aandacht. deze website vindt u op

http://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Main_Page

Kerstavond op het begijnhof

Op kerstavond, woensdag 24 december, verlichten duizenden theelichtjes het Turnhoutse begijnhof dat met trots het statuut van UNESCO-werelderfgoed draagt. Voor de gelegenheid is het Begijnhofmuseum GRATIS toegankelijk van 17.30 tot 21 uur. In de begijnhofkerk start om 17.30 u. muzikale animatie, om 18.30 u. de kerstwake en om 19 u. de kerstviering. Meer info: www.begijnhofmuseum.be

Van Turnhout naar Brussel

In de zestiger jaren van vorige eeuw waren er in ons land ruim 300 verzekeringsmaatschappijen. Thans zijn dat er nog amper 100 en hun aantal blijft dalen. De ouderen onder ons zullen nog wel 'Het Parapluke' (RVS) kennen, de Vaderlandsche, de AG, Antverpia, ABB (Boerenbond), de Royale Belge... Allemaal namen die verdwenen zijn. Maar gelukkig laten ze in Turnhout uitgebreid hun sporen na.

Luc Vanderhaeghen heeft van 1960 tot 2000 grote deels al wat met het verzekeringswezen te maken had, verzameld. Alles waarmee de maatschappijen naar buiten kwamen is in zijn verzameling vertegenwoordigd. De collectie begint omstreeks 1820 toen de eerste 'Belgische' maatschappijen gesticht werden: Securitas, De Schelde en De Brusselsche. Meest opvallend zijn de tientallen, veelkleurige email reclameborden waarvan de grootste meer dan een vierkante meter zijn. Verder zijn er o.a. oude polissen en kwitanties, teruggaand tot 1820, publiciteitsartikelen en oude aandelen. De oudste documenten hebben meestal een zeer artistieke hoofding en getuigen van groot vakmanschap. Enkele uitschieters zijn grote plakaten in prachtige lithografische meerkleurendruk, bijzonder kunstig met dikwijls prachtige taferelen van allerlei aard. Het waren de belangrijkste publieke annonceborden waarin de financiële degelijkheid van de maatschappij werd benadrukt met soms melding van de grootste aandeelhouders.

Een totaal verdwenen fenomeen zijn de kleine gevelplaatjes met het embleem van de maatschappij, in bv. lood, zink email, die op huizen werden aangebracht tot WOII.

Belangrijk zijn ook de gedenkpenningen, meestal in zilver, koper of brons, die voor tal van gelegenheden geslagen werden en dat dikwijls door bekende kunstenaars. Kunst zien we ook in de talrijke affiches. Gelukkig blijft deze unieke collectie in haar geheel behouden en krijgt ze een veilig permanent onderkomen in Brussel in 'Het Huis der Verzekeringen' Assuralia, de Beroepsvereniging van Verzekeringsondernemingen.

Luc Vanderhaeghen

Wapenstilstandsherdenking op 11 november

De stad Turnhout en de Confederatie van Turnhoutse Oud-strijders en Vaderlandslievende Verenigingen organiseerde, net zoals de voorbije jaren, een Wapenstilstandsherdenking aan het Zegeplein en in de Raadzaal van het Stadhuis.

Na een eucharistieviering in de Sint-Pieterskerk vond een ingetogen, maar druk bijgewoonde bloemenhulde plaats aan het Zegemonument op het Zegeplein. De plechtigheid werd in goede banen geleid door de voorzitter van KNVRO-Kempen, ere Luitenant-Kolonel Marc Nuyens.

De aansluitende academische zitting en receptie vond plaats in de Raadzaal van het Stadhuis. De opkomst van Turnhoutse geïnteresseerden was opvallend groot.

Zowel de burgemeester van Turnhout, Eric Vos, als de burgemeester van het Nederlandse Uden, Henk Hellegers, namen uitgebreid het woord. Vooral het verhaal van de 1000 Turnhoutse vluchtelingen naar het opvangkamp in Uden bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd besproken.

Tenslotte bracht Ines Jacobs, leerlinge van de 6de Latijn - Moderne Talen van het Sint-Victorinstituut een persoonlijke getuigenis hoe zij de recente herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog ervaart.

Enkele citaten uit haar toespraak:

Samen moeten we elkaar beter leren begrijpen en proberen in te zien dat we met conflicten vaak alleen maar meer verliezen dan dat we winnen. ‘Nooit meer oorlog’ moet de dag van vandaag nog steeds ons doel blijven. Vrede is meer dan alleen ‘niet naar wapens grijpen’. Het is in harmonie met elkaar samen kunnen leven. Vrede is iets waar we samen aan moeten blijven werken.

Vaak wordt over ons, jongeren, beweerd dat we weinig of niets afweten van de oorlog. We zijn jong, proberen zoveel mogelijk van alle dingen te genieten en leven met ons hoofd in de toekomst. Hiervan wil ik u echter het tegendeel bewijzen.

Dit jaar nog kregen Turnhoutse scholen de unieke kans om mee te werken aan de zogenaamde Kempense Klaprozen, een historisch onderzoek rond de Eerste Wereldoorlog. Ook ik droeg mijn steentje bij. Twee maanden lang ben ik intensief bezig geweest met zo goed en nauwkeurig mogelijk het leven van een gesneuvelde Turnhoutse soldaat te reconstrueren.

Terwijl ik hiermee bezig was, voelde ik langzaam een zekere verbintenis met mijn oorlogsheld groeien. Meer en meer kwam ik tot het besef dat hij net zoals wij een mens van vlees en bloed was met zijn eigen gedachten en gevoelens, dat hij maar een paar jaar ouder was dan ikzelf, en dat hij net zoals wij nog een heel leven voor zich had. Hoe zou hij omgegaan zijn met de onmacht? Wat zou er door hem, en duizenden andere soldaten heen gegaan zijn toen ze opgeroepen werden door het leger? Wetend dat de kans klein was dat ze zouden terugkeren naar degenen die ze liefhadden? Voor mij is het erg moeilijk om te vatten.

Vandaag, 11 november 2014 is het 96 jaar geleden dat de Wapenstilstand ondertekend werd. Langzaam tikt de tijd verder weg, maar de gruwel en herinneringen aan deze oorlog zullen altijd blijven nazinderen. Laten we een voorbeeld nemen aan onze soldaten, en van onszelf de helden proberen te maken die zij de dag van vandaag ook nog steeds zijn. Zij hebben immers gedaan wat ze konden, nu is het aan ons om dat verder te zetten.

Reacties van leden

Bij 'Even Oprissen' op pagina 23 van de vorige nieuwsbrief had dhr. Jos Croenen een bedenking: "Het Jordaenshuis is al een hele tijd niet meer te bezoeken via de Reyndersstraat. Als ik daar passeer, probeer ik altijd een kijkje te nemen, maar de poort is steeds toe. Ik heb ook geïnformeerd bij de vereniging van stadsgidsen en ook daar wist men te vertellen dat de toegang al jaren dicht is."

Ook over de intocht van het Duitse leger in Turnhout in het najaar 1914 en meer bepaald over het moment dat burgemeester Van Hal 'opgepakt' werd, wilde de heer Croenen een aanvulling doen: "Samen met Van Hal werd toen de 17-jarige Ward Hermans ook door de Duitsers opgevorderd. Interessant om te weten, is dat Hermans toen juist oud-leerling geworden was van Sint-Victor. Later werd hij oorlogsvrijwilliger en hoorde hij tegen het einde van de oorlog bij de 'beroemde' Houthakkers van de Orne."

Onderstaande foto zorgde onder enkele leden voor discussie. De ene beweerde dat de foto in het Sint-Jozefcollege werd gemaakt, een andere was er van overtuigd dat hij het Sint-Victor op de achtergrond herkende. Op zoek naar vergelijkingsmateriaal, moesten we vaststellen dat de ramen achter de frituur exact overeenkwamen met de ramen van het Sint-Victor, duidelijk zichtbaar op een oude postkaart van de speelplaats.

De ramen op de speelplaats van het oude Sint-Jozefcollege aan de Herentalsstraat hadden een andere vorm.

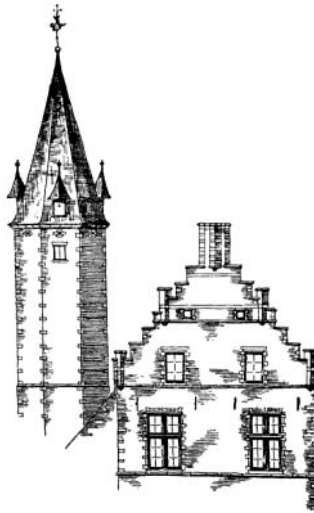

Maar de voornaamste vraag blijft: weet iemand meer over deze mobiele frituur, waarschijnlijk één van de eerste frituren van de Kempen (datering begin 20ste eeuw)?

Foto (voorlopig?) onbekend nummer 19

Het stadsarchief van Turnhout bevat heel wat foto's waarvan de inhoud onbekend is. Onderstaande foto toont Belgische vrijwilligers tijdens WO I. Op foto 03757_01: 'Volontaires Belges - campagne - 1914 - carentan'. Waarschijnlijk is er een relatie tussen Turnhout en deze foto. Herkent u iemand? Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 19. Alvast bedankt.

Met steun van de
Vlaamse overheid

